

Izabela Florczak

Uniwersytet Łódzki, Polska

iflorczak@wpia.uni.lodz.pl

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-3167-3382>

(Nie)zależność doktoranta w kształtowaniu drogi badawczej na podstawie ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce

(In)dependence of a PhD Student in Shaping the Research Route on the Basis of the Act on
Higher Education and Science

Abstract: Pursuant to the Act on higher education and science, PhD students are educated at a doctoral school. The PhD student prepares a dissertation under the supervision of a supervisor (sometimes also an auxiliary supervisor) leading his scientific path based on the training program and individual research plan. The research work of the doctoral student remains independent as it was in the previous legal reality. However, the degree of PhD students' impact on the research path is much greater. A PhD student remains part of the institutionalized system, in which he has to perform certain duties and through which he is evaluated for the progress of his research. The PhD students' dependence is also related to non-legal factors – individual personnel relations. The presented text covers the situation of the doctoral student on all the above mentioned criteria creating a coherent picture of his (in)dependence in shaping the research route.

Keywords: doctoral school, PhD student, promotor, training program, individual research plan

Słowa kluczowe: szkoła doktorska, doktorant, promotor, program kształcenia, indywidualny plan badawczy

Wprowadzenie

W uzasadnieniu do projektu ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce wskazywano, że dotychczasowy model uzyskiwania stopnia doktora, oparty przede wszystkim na studiach doktoranckich, był obarczony poważnymi wadami¹. Brak zewnętrznej oceny jakości uznany został za jedną z głównych wad systemu kształcenia

1 Uzasadnienie do projektu ustawy prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, druk 2446 sejmu VIII Kadencji, s. 4.

doktorantów obowiązującego przed zmianą. W stanie prawnym sprzed 2018 roku uczestnik studiów doktoranckich nie miał praktycznie żadnego realnego wpływu na realizowany program, z którego wykonania był rozliczany. Jedyną swobodą obejmowała wybór przedmiotów fakultatywnych, o ile przewidywał je program studiów doktoranckich. Od doktorantów nie wymagano kształtowania indywidualnej ścieżki kariery naukowej, co negatywnie wpływało na odsetek osób, które kończyły studia doktoranckie i uzyskiwały stopień doktora².

Zmiany legislacyjne dokonane mocą ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce³ miały nie tylko uzdrowić dotychczasową sytuację, ale też wyznaczyć nowe, lepsze standardy związane z kształceniem doktorantów. Za ich cele postawiono podniesienie jakości i skuteczności kształcenia przy uwzględnieniu autonomizacji tego procesu w odniesieniu do poszczególnych doktorantów⁴. Tym samym wprowadzono dwa równoległe mechanizmy: większej swobody w realizacji ścieżki naukowej oraz wzmożonej kontroli nad wykonywaniem zamierzonych działań i osiąganiem celów. Na ile instrumenty te będą skuteczne, pokaże najlepsze z możliwych narzędzi rewizyjnych – czas. Tym, co może zostać określone już teraz jest wyznaczenie stopnia samodzielności doktorantów w kształtowaniu drogi badawczej opartej na przepisach ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Uwagi o charakterze historycznym, odnoszące się do stanu prawnego opartego na regulacjach wcześniejszych do w/w ustawy zostaną pominięte celowo ponieważ są na tyle obszerne, że wymagają ewentualnego odrębnego opracowania⁵. Na marginesie warto wskazać jednakże, że obowiązujący do wejścia w życie ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce stan prawny zakładał w teorii samodzielność doktoranta w prowadzeniu badań naukowych⁶.

1. Promotor – mistrz, nadzorca i kontroler

Trywializmem byłoby stwierdzenie, że relacja doktoranta i promotora ma istotne znaczenia dla rozwoju obu jej stron. Doktorant czerpie z doświadczenia promotora,

2 *Ibidem*.

3 (Dz.U. poz. 1668 ze zm.) – dalej p.s.w.n.

4 Podkreśla to sam ustawodawca w uzasadnieniu do projektu ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (s. 46): Kształcenie w szkole doktorskiej będzie oparte na programie kształcenia oraz indywidualnym planie badawczym, który stanie się podstawowym narzędziem autonomizującym kształcenie doktoranta w ramach szkoły doktorskiej.

5 Opracowania takie były sporządzane. Przykładowo: M. Skąpski, Charakter prawny studiów doktoranckich, „Państwo i Prawo” 1996, nr 2, s. 209-226; I. Szwedziak-Bork, Status prawny doktoranta w świetle ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym : student czy naukowiec?, „Kwartalnik Prawa Publicznego” 2014, nr 12/1-2, s. 37-54.

6 Por. § 2 pkt rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 10 lutego 2017 r. w sprawie kształcenia na studiach doktoranckich w uczelniach i jednostkach naukowych (Dz.U. poz. 256).

korzystając z ułatwień wynikających z możliwości przemierzania ścieżek już przez niego wyznaczonych, a promotor korzysta ze świeżego spojrzenia doktoranta i oderwanych od sztopowego myślenia pomysłów. Niemniej jednak nie ulega wątpliwości, że podmiotem, który jest szczególnie zainteresowany współpracą w ramach omawianej relacji jest doktorant. Słusznie wskazuje się, że kluczowym aspektem zapewniającym wysoki poziom wykształcenia doktoranta jest odpowiednia pomoc merytoryczna, jaką powinien otrzymać ze strony opiekuna naukowego/promotora⁷.

Idealną sytuacją jest gdy już na etapie kształcenia przed aplikowaniem do szkoły doktorskiej pomiędzy przyszłym doktorantem i przyszłym promotorem nawiązuje się nić naukowego porozumienia. Trudno bowiem wyobrazić sobie owocną współpracę naukową osób, które reprezentują wykluczające się postawy zarówno naukowe (np. w zakresie uznawanych dogmatów i metodologii pracy) jak i życiowe w odniesieniu do przyjętego modelu (współ)pracy. Co jednak istotne – aplikowanie do szkoły doktorskiej nie wymaga uzyskania pozytywnej opinii od przyszłego promotora bądź promotorów⁸. Zgodnie z art. 201 ust. 2 p.s.w.n. w ciągu 3 miesięcy od dnia podjęcia kształcenia⁹ doktorantowi wyznacza się promotora lub promotorów. W nawiązaniu do wyrażonego powyżej stanowiska regulamin szkoły doktorskiej powinien dawać doktorantowi choćby opiniodawczy wpływ na wybór osoby bądź osób, pod których opieką będzie odbywał kształcenie doktoranckie¹⁰.

Promotor bądź promotorzy muszą zostać wyznaczeni w instrukcyjnym terminie 3 miesięcy od dnia podjęcia kształcenia przez doktoranta. Podstawą odmowy przyjęcia funkcji promotora, zgodnie z art. 183 p.s.w.n., może być wyłącznie uzasadniona przyczyna. Przyczyną taką są przykładowo brak dostatecznej znajomości tematyki podejmowanej przez doktoranta w badaniach czy wynikający z opieki nad innymi doktorantami brak możliwości przeznaczenia wystarczającego czasu na opiekę nad kolejnym doktorantem.

Rola promotora w kształceniu doktoranta ma kolosalne znaczenie. Sukces w postaci obrony pracy doktorskiej jest bowiem składową wielu czynników. Oprócz zaangażowania samego doktoranta w badania naukowe niewątpliwie kluczowa jest stała, indywidualna współpraca doktoranta z opiekunem naukowym/promotorem¹¹. Kształcenie doktoranta obejmuje dwa obszary – realizację programu kształcenia oraz indywidualnego planu badawczego, którego głównym celem jest przygotowanie i złożenie rozprawy doktorskiej. Promotor nie ma realnego wpływu na realizowanie przez

7 A. Sobkowiak (red.), Raport nr 3/2015 Rady Głównej Nauki i Szkolnictwa Wyższego „Studia doktoranckie i mobilność młodych naukowców”, s. 24.

8 Zgodnie z art. 190 p.s.w.n. opieka naukowa nad przygotowaniem rozprawy doktorskiej jest sprawowana przez promotora lub promotorów albo przez promotora i promotora pomocniczego.

9 Por. uwagi dotyczące podjęcia kształcenia I. Florczak, Komentarz do art. 200, pkt 5, 11-13, (w:) K.W. Baran (red.), *Akademickie prawo zatrudnienia*, Warszawa 2020, s. 340-341 oraz 344-345.

10 *Ibidem*, s. 346-347.

11 A. Sobkowiak (red.), *op. cit.*

doktoranta programu kształcenia, który ustalany jest przez senat albo radę naukową po zasięgnięciu opinii samorządu doktorantów. Promotor odgrywa natomiast istotną rolę przy realizacji przez doktoranta indywidualnego planu badawczego, który jest przygotowywany w uzgodnieniu z promotorem lub promotorami, a następnie przedstawiany podmiotowi prowadzącemu szkołę doktorską, o czym szczegółowa mowa będzie w dalszej części. W przypadku wyznaczenia promotora pomocniczego plan jest przedstawiany po zaopiniowaniu przez tego promotora. Ustawa Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce nie przewiduje konsekwencji związanych z negatywną opinią indywidualnego planu badawczego dokonaną przez promotora pomocniczego. Nie precyzuje również, w jaki sposób promotor bądź promotorzy mają brać udział w jego sporządzaniu. Nie odnosi się do sytuacji braku porozumienia w tej kwestii pomiędzy doktorantem a promotorem/promotorami.

Zarówno promotor, jak i promotor pomocniczy nie mogą brać udziału w dokonywaniu oceny śródkresowej realizacji indywidualnego planu badawczego. Nie oznacza to jednak, że osoby te nie powinny sprawować bieżącej kontroli nad poczynaniami doktoranta, w tym w szczególności nad realizacją indywidualnego planu badawczego. Działania takie pozostają w obszarze żywotnych interesów samego promotora. Jak wynika z art. 190 ust. 6 p.s.w.n. promotorem nie może zostać osoba, która w ostatnich 5 latach była promotorem 4 doktorantów, którzy zostali skreśleni z listy doktorantów z powodu negatywnego wyniku oceny śródkresowej. Tym samym promotor powinien na bieżąco kontrolować poczynania doktoranta, aby nie pozbawiać się na przyszłość możliwości bycia promotorem innych doktorantów. W tym miejscu istotne wydaje się rozważenie, czy w razie ustalenia przez promotora braku realizacji przez doktoranta indywidualnego planu badawczego ma on możliwość podjęcia jakichkolwiek realnych działań zmierzających w pierwszej kolejności do zmobilizowania doktoranta i ostatecznie do wyznaczenia nowego promotora. Promotor nie ma możliwości oddziaływania na doktoranta, który jego zdaniem nie realizuje indywidualnego programu badawczego. Tak samo jak doktorant nie może stosować żadnych form nacisku na promotora celem otrzymania należnego i koniecznego wsparcia przy realizacji planu badawczego. To co może mieć miejsce w sytuacji braku porozumienia pomiędzy stronami co do realizacji indywidualnego programu badawczego to zmiana promotora. Procedura zmiany promotora ustalana powinna być przez senat albo radę naukową w regulaminie szkoły doktorskiej (pro. art. 192 ust. 2 pkt 1 i art. 205 ust. 1 pkt 1 p.s.w.n.). Zmiana taka powinna być możliwa na wniosek każdej ze stron możliwie po wysłuchaniu ich stanowisk. Tym, co powinno być brane pod uwagę to wspólna wola obu stron do kontynuowania współpracy, zgodnie z powszechnie używanym stwierdzeniem *do tanga trzeba dwojga*¹². Relacja promotor-doktorant jest na tyle zindywidualizowana i wielopłaszczyznowa, że dalece

12 Badania pokazują, że doktoranci do czynników wpływających pozytywnie na swoje kształcenie zaliczają wsparcie ze strony promotora, zaś do przeszkód m.in. konflikt z promotorem. K. Kuli-

niekorzystne dla rozwoju naukowego obu stron jest tolerowanie istnienia relacji doktorant-promotor pomimo braku woli jej kontynuacji. Co więcej, w sytuacji nakazania zarówno promotorowi, czy też doktorantowi kontynuowania współpracy można stawiać pytanie o naruszenie art. 73 Konstytucji, zgodnie z którym każdemu zapewnia się wolność badań naukowych oraz ogłaszania ich wyników czy wolność nauczania. Jak słusznie zauważają komentatorzy, wskazany przepis Konstytucji łączy w sobie dwa elementy: badania naukowe (tzn. proces gromadzenia danych dających podstawę powstaniu dzieła naukowego, tworzenie tego dzieła i jego publiczna prezentacja) oraz nauczanie (tzn. proces systematycznego przekazywania wiedzy naukowej innym osobom, z reguły prowadzony w ramach zakładu nauczającego)¹³. Tym samym, jeśli doktorant nie chce być prowadzony przez stosującego określone metody i wymagającego określonych zachowań naukowych promotora, powinien mieć możliwość jego zmiany. Również jeśli promotor nie chce prowadzić doktoranta, co bezspornie związane jest z procesem nauczania, musi mieć możliwość zrezygnowania z pełnionej funkcji.

2. Program kształcenia oraz indywidualny plan badawczy jako wyznaczniki ścieżki kształcenia doktorantów

Doktorant nie ma realnego wpływu na treść programu kształcenia. Jak już było zaznaczone, program ten ustala senat albo rada naukowa po zasięgnięciu opinii samorządu doktorantów. Co jednak istotne, niewywiązywanie się z realizacji programu kształcenia może stanowić podstawę do skreślenia doktoranta z listy doktorantów (art. 203 ust. 2 pkt 2 w zw. z art. 207 ust 2 p.s.w.n.). Regulamin szkoły doktorskiej powinien określać zatem nie tylko merytoryczną treść programu kształcenia, ale również warunki jego realizacji, zaliczania poszczególnych etapów oraz sposób rozliczania się z jego wykonania. Doktorant aplikując do szkoły doktorskiej i znając nie tylko jej regulamin, ale również treść programu kształcenia, godzi się na konieczność wykonania nałożonych na niego obowiązków wynikających z przyjęcia do szkoły doktorskiej, w tym na obowiązek realizacji programu kształcenia.

Inaczej przedstawiają się kwestie związane z indywidualnym planem badawczym. Już sama jego nazwa wskazuje, że plan ten nie jest uniwersalny, ale jest dostosowany do realizacji określonego zadania badawczego¹⁴, którego zwieńczeniem jest złożenie rozprawy doktorskiej. Indywidualny plan badawczy nie musi ograniczać się wyłącz-

kowski, R. Damaziak, A. Kańtoch, Współczesny uniwersytet oczami doktorantów – wymagania i zasoby studiów doktoranckich, „Nauka” 2017, nr 2, s. 89, 86.

13 L. Garlicki, M. Derlatka, Art. 73, (w:) Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz, t. 2, wyd. II [online]. Wydawnictwo Sejmowe, <https://sip.lex.pl/#/commentary/587744283/541723> (26.08.2019).

14 Por. przypis 5.

nie do aktywności naukowej bezpośrednio związanej z przygotowaniem dysertacji. Może on obejmować działania mające na celu rozwinięcie dodatkowych umiejętności doktoranta, poszerzenie wiedzy ogólnej czy też zdobycie nowych kompetencji.

Indywidualny plan badawczy opracowywany jest przez samego doktoranta, dając mu znaczącą samodzielność w kształtowaniu własnej ścieżki naukowo-badawczej. W ustaleniu indywidualnego planu badawczego udział biorą promotor bądź promotorzy. Aktywność tych podmiotów przy ustalaniu indywidualnego planu badawczego nie jest normatywnie skonkretyzowana, pozostawiając kwestię tę do dookreślenia w statucie szkoły doktorskiej bądź wręcz we wzajemnych relacjach promotor/promotorzy-doktorant. Trudno byłoby stworzyć jeden uniwersalny schemat ustalania indywidualnego planu badawczego, który mógłby zostać zastosowany w odniesieniu do różnych dziedzin nauki i różnych specyfik prowadzenia badań.

Indywidualny plan badawczy zawiera w szczególności harmonogram przygotowania rozprawy doktorskiej. Musi on zostać przedstawiony podmiotowi prowadzącemu szkołę doktorską w ciągu 12 miesięcy od dnia rozpoczęcia kształcenia. W przypadku wyznaczenia promotora pomocniczego, o czym była już mowa, plan jest przedstawiany po jego zaopiniowaniu. Negatywna ocena indywidualnego planu badawczego dokonana przez promotora pomocniczego nie uzasadnia podejmowania jakichkolwiek działań zarówno przez szkołę doktorską, jak i doktoranta, z wyjątkiem konieczności dokonania przez niego ponownej refleksji nad prawidłowością obranej ścieżki naukowej. Różnice zdań są bowiem w nauce rzeczą naturalną, ważna jest natomiast umiejętność poddawania pod rozwagę uwag krytycznych oraz wyciąganie z nich wniosków.

Przedstawienie indywidualnego planu badawczego jednostce prowadzącej szkołę doktorską nie wymaga jego zatwierdzenia. Warto jednak mieć na uwadze, że zwłaszcza w odniesieniu do nauk eksperymentalnych założone przez doktoranta cele naukowo-badawcze nie zawsze pozostają w obrębie możliwości finansowych podmiotu prowadzącego szkołę doktorską. Stąd też w przypadku, gdy wykonanie indywidualnego planu badawczego wiąże się z koniecznością dokonania nakładów finansowych o znacznych dla danej jednostki rozmiarach, przewyższających jej realne możliwości, powinna ona mieć sposobność dokonania swego rodzaju zawetowania ustalonego planu, czego konsekwencją powinna być jego zmiana. Powyższe pozostaje zgodne z interesem samego doktoranta. Nawet najlepszy plan, w braku środków umożliwiających jego realizację, pozostaje bowiem wyłącznie planem. Negatywna ocena realizacji indywidualnego planu badawczego prowadzi do skreślenia doktoranta z listy doktorantów, nawet jeśli przyczyna uzasadniająca brak wykonania zamierzonych działań była obiektywnie niezwiązana z osobą doktoranta wynikającą, dla przykładu, z braku odpowiednich środków przeznaczonych na jego realizację przez podmiot prowadzący szkołę doktorską.

Realizacja indywidualnego planu badawczego podlega ocenie śródkresowej w połowie okresu kształcenia określonego w programie kształcenia, a w przy-

padku kształcenia trwającego 6 semestrów – w trakcie czwartego semestru. Słusznie podnosi się w doktrynie, że przygotowanie pracy doktorskiej jest procesem złożonym, którego poszczególne etapy nie zawsze przynoszą wymierne efekty¹⁵. Tym samym ocena postępów w realizacji indywidualnego planu badawczego w odniesieniu do postępów w przygotowywaniu rozprawy doktorskiej nie może ograniczać się wyłącznie do kontroli namacalnych efektów pracy. Ważne jest także, czy podjęto kroki zmierzające do osiągnięcia określonych celów w przyszłości.

Ustawa Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce nie przewiduje udziału doktoranta w procesie oceniania. Nie wydaje się jednak sprzeczne z intencją ustawodawcy wprowadzenie do regulaminu szkoły doktorskiej procedury związanej z możliwością zawnioskowania przez komisję oceniającą realizację indywidualnego planu badawczego do ocenianego doktoranta o złożenie wyjaśnień powstałych w toku oceny wątpliwości. Wniosek taki może być również złożony *ad hoc* bez umocowania w regulaminie. Przemawia za tym szereg argumentów. Tematyka prowadzonych badań może być na tyle nowatorska bądź nieznaną komisji oceniającej w wystarczającym zakresie, że istnieje konieczność zasięgnięcia stosownych informacji u źródła – doktoranta. Co więcej, konsekwencje uzyskania przez doktoranta negatywnej oceny są na tyle ważne, że komisja oceniająca powinna wszelkimi dostępnymi środkami zmierzać do wyjaśnienia powstałych wątpliwości czy nieścisłości. Możliwość uzyskania informacji od ocenianego doktoranta niewątpliwie pozostaje w jego interesie, chroniąc go przed skreśleniem z listy doktorantów w wyniku otrzymania negatywnej oceny śródkresowej.

3. Obowiązki dydaktyczne doktorantów

Istotnym elementem kształcenia doktorantów jest ich przygotowanie do ewentualnego wykonywania pracy nauczyciela akademickiego. W tym celu doktorant powinien mieć możliwość odbycia praktyk zawodowych w formie umożliwiającej zdobycie wiedzy i umiejętności niezbędnych do prowadzenia zajęć dydaktycznych w przyszłości. Program kształcenia może przewidywać odbywanie praktyk zawodowych w formie prowadzenia zajęć lub uczestniczenia w ich prowadzeniu¹⁶, w wymiarze nieprzekraczającym 60 godzin dydaktycznych rocznie¹⁷. Doktorant, o czym była już mowa, nie ma wpływu na treść programu kształcenia. Tym samym, jeśli program taki przewiduje obowiązek odbywania praktyk zawodowych w którejś ze wska-

15 Ł. Kierznowski, Szkoły doktorskie. Komentarz do art. 198-216 oraz art. 259-264 ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, Warszawa 2018, s. 56; za M. Małecki, K. Mamuk, Kryteria oceny dorobku doktorantów, „Państwo i Prawo” 2014, nr 11, s. 98.

16 Warto zauważyć, że większym obciążeniem dla doktoranta jest prowadzenie zajęć dydaktycznych niż uczestniczenie w ich prowadzeniu.

17 Regulacja ta, poprzez wprowadzenie limitu godzin dydaktycznych ma na celu zabezpieczenie doktorantów przed nadmiernym wykorzystywaniem ich do prowadzenia zajęć dydaktycznych. Ł. Kierznowski, *op. cit.*, s. 46.

zanych powyżej form, doktorant musi ów obowiązek wykonać, nawet jeśli nie wiąże swojej przyszłości zawodowej z wykonywaniem zawodu nauczyciela akademickiego. W sytuacji przeciwnej, jeśli doktorant chce zdobyć doświadczenie w zakresie prowadzenia zajęć dydaktycznych, a program studiów możliwości takiej nie daje – doktorant nie może prowadzić zajęć w ramach praktyk zawodowych. W takim przypadku może natomiast zostać zatrudniony do prowadzenia zajęć dydaktycznych, korzystając przy tym z wyjątków umożliwiających zatrudnienie doktoranta jako nauczyciela akademickiego stypizowanych w art. 209 ust. 10 pkt 2 i 3 p.s.w.n. Pierwszy z wyjątków od ogólnego zakazu zatrudniania doktorantów jako nauczycieli akademickich, który może być zastosowany w tym przypadku obejmuje zatrudnienie dokonane po ocenie śródkresowej zakończonej wynikiem pozytywnym. Uzasadnieniem dla jego wprowadzenia może być cel ustawodawcy w postaci zachęcania doktoranta do jak najlepszego wykorzystywania pierwszej połowy kształcenia na prowadzenie badań naukowych, który to proces mógłby zostać zachwiany gdyby doktorant był równoległe zbyt obciążony prowadzeniem zajęć dydaktycznych¹⁸. Drugi wyjątek dotyczy doktoranta, któremu nie przysługuje stypendium doktoranckie.

Zgodnie z brzmieniem art. 73 p.s.w.n. zajęcia są prowadzone przez nauczycieli akademickich zatrudnionych w danej uczelni posiadających kompetencje i doświadczenie pozwalające na prawidłową realizację zajęć oraz przez inne osoby, które posiadają takie kompetencje i doświadczenie. Doktorant, który nie zostaje zatrudniony jako nauczyciel akademicki powinien zaliczać się do drugiej grupy wymienionych podmiotów jako inna osoba posiadająca kompetencje i doświadczenie pozwalające na prawidłową realizację zajęć. Doktorant jako osoba co do zasady posiadająca wyższe wykształcenie¹⁹ powinien mieć wiedzę niezbędną do prowadzenia zajęć dydaktycznych, jednakże wątpliwe jest czy posiada kompetencje metodologiczne i metodyczne do jej przekazywania. Pewne jest natomiast, że doktorant z racji odbywania praktyk zawodowych, których celem jest zdobycie doświadczenia nie spełnia wymogu posiadania go, który stawiany jest w/w normą. Tym samym możliwość prowadzenia zajęć dydaktycznych przez doktorantów uznać należy za *lex specialis* względem przepisu art. 73 p.s.w.n., który ustanawia ogólne warunki, jakie musi spełniać osoba, której powierza się prowadzenie zajęć dydaktycznych.

Warto zauważyć, że poprzedni stan prawny obligował doktoranta do odbywania praktyk zawodowych (art. 197 ust. 3 ustawy z dnia 27 lipca 2005 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym²⁰) i uczestnictwa w zajęciach (§ 5 rozporządzenia Ministra Nauki

18 *Ibidem*, s. 56.

19 Zgodnie z art. 200 ust. 1 p.s.w.n. do szkoły doktorskiej może być przyjęta osoba, która posiada tytuł zawodowy magistra, magistra inżyniera albo równorzędny, albo osoba, o której mowa w art. 186 ust. 2, tj. osoba będąca absolwentem studiów pierwszego stopnia lub studentem, który ukończył trzeci rok jednolitych studiów magisterskich. Wyjątek ten dotyczy przypadków uzasadnionych najwyższą jakością osiągnięć naukowych.

20 (tekst. jedn. Dz.U. z 2017 r. poz. 2183 ze zm.).

i Szkolnictwa Wyższego z 10.02.2017 r. w sprawie kształcenia na studiach doktoranckich w uczelniach i jednostkach naukowych²¹). Odejście od powyższego pozwala przyjąć założenie o możliwości prowadzenia szkół doktorskich, w których doktoranci mają być przygotowywani do pracy poza sektorem szkolnictwa wyższego i nauki²². Jest to o tyle istotne, że uczelnie wyższe od lat nie gwarantują osobom kończącym kształcenie doktoranckie wystarczającej do ich oczekiwań liczby miejsc zatrudnienia. Sytuacja taka jest trendem ogólnoswiatowym²³.

W odniesieniu do prowadzenia zajęć dydaktycznych przez uczestników szkoły doktorskiej należy wskazać, że relacja prawna doktoranta i podmiotu, w którym odbywa on kształcenie jest niedookreślona. W odniesieniu do czasu i miejsca prowadzonych zajęć doktorant pozostaje pod kierownictwem jednostki, w której ma odbyć praktyki zawodowe. Zajęcia dydaktyczne prowadzone są bowiem zgodnie z ustalonym rozkładem w zakresie czasu i miejsca²⁴. Również sposób prowadzenia zajęć dydaktycznych i ich merytoryczne aspekty nie są pozostawione swobodnemu wyborowi doktoranta²⁵. Musi on stosować się do poleceń osób odpowiedzialnych za proces dydaktyczny. Osoby takie, co wymaga podkreślenia, nie zawsze znajdują się w gronie promotorów danego doktoranta. Mogą to być osoby odpowiedzialne za nadzór merytoryczny nad procesem kształcenia czy też koordynatorzy prowadzonych przez doktoranta zajęć. Tym samym w omawianym zakresie doktorant, jako członek wspólnoty jednostki prowadzącej szkołę doktorską, jest zobligowany do faktycznego współuczestnictwa w jej funkcjonowaniu na takich samych zasadach jak nauczyciele akademicy i pracownicy naukowcy²⁶. Doktorantów uważa się za podmioty zatrudnienia definiowanego w nauce jako naukowoprawnie²⁷, których ewentualna praca w postaci prowadzenia zajęć dydaktycznych jest nieodpłatna²⁸.

Wnioski

Wartość kształcenia wykwalifikowanych kadr w postaci osób posiadających wiedzę specjalistyczną – doktorską, jest nie do przecenienia, nie tylko z punktu widzenia środowiska akademickiego, które musi zapewniać sobie sukcesy stanowisk. Odnosi się to również do funkcjonowania gospodarki kraju na wszystkich jej poziomach i eta-

21 (Dz.U. poz. 256.).

22 Ł. Kierznowski, *op. cit.*, s. 45.

23 J. Gould, How to build a better PhD, "Nature" 2015, t. 528, s. 23.

24 I. Florczak, *op. cit.*

25 Z. Góral, Naukowo prawne zatrudnienie pracownicze, (w:) K.W. Baran (red.), System prawa pracy, Zatrudnienie niepracownicze, t. 7, Warszawa 2015, s. 383.

26 I. Florczak, *op. cit.*

27 K.W. Baran, (w:) K.W. Baran (red.), Kodeks pracy, Komentarz, Warszawa 2012, s. 30.

28 Prawidłowości powyższego stanowiska nie wyłącza fakt, że doktorant może ubiegać się o stypendia. Stypendia nie mają bowiem charakteru wynagrodzenia za pracę wykonaną.

pach oraz we wszystkich możliwych dziedzinach. Dlatego tak istotne jest sformułowanie jasnych zasad odbywania kształcenia doktoranckiego, które pozwolą na osiągnięcie równoległe dwóch celów: rozwoju nauki oraz przygotowania analiz naukowych na najwyższym poziomie. Rozwój nauki wymaga wyjścia poza utarte schematy myślenia, zgodnie z twierdzeniem, że *duża część postępu w nauce była możliwa dzięki ludziom niezależnym lub myślącym nieco inaczej*. Czy zatem nauka uprawiana przez doktorantów powinna być zupełnie wolna od ingerencji zewnętrznej? Pozostawiona sama sobie? Kluczowe wydaje się znalezienie optymalnego balansu między niekrępującym wolności naukowej nadzorem nad realizowanymi zamierzeniami a swobodą prowadzenia badań naukowych, których efektem ma być złożenie rozprawy doktorskiej. Należy żywić nadzieję, że balans ten zostanie odnaleziony przez: z jednej strony umożliwienie doktorantom wpływania na kształtowanie ich drogi naukowo-badawczej oraz z drugiej strony ścisły nadzór nad postępami w osiąganiu zamierzonych celów.

Entuzjazm naukowy młodego badacza nie powinien być studzony tak długo, jak długo uprzednie doświadczenia potwierdzą, że obrana droga jest błędna. Wtedy właśnie tak ważna jest rola promotora i promotora pomocniczego oraz komisji oceniającej stan realizacji indywidualnego planu badawczego. Ich spostrzeżenia, uwagi i rady mogą być brzemienne w skutkach dla kształtowania ścieżki naukowo-badawczej doktoranta.

BIBLIOGRAFIA

- Baran K.W., Kodeks pracy. Komentarz, Warszawa 2012.
- Garlicki L., Derlatka M., Art. 73, (w:) Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz, t. 2, wyd. II [online]. Wydawnictwo Sejmowe.
- Gould J., How to build a better PhD, "Nature" 2015, t. 528.
- Góral Z., Naukowo prawne zatrudnienie pracownicze, (w:) K.W. Baran (red.), System prawa pracy, Zatrudnienie niepracownicze, t. VII, Warszawa 2015.
- Florczak I., Komentarz do art. 200, pkt 5, 11-13, (w:) K.W. Baran (red.), Akademickie prawo zatrudnienia, Warszawa 2020.
- Kierznowski Ł., Szkoły doktorskie. Komentarz do art. 198-216 oraz art. 259-264 ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, Warszawa 2018.
- Kulikowski K., Damaziak R., Kańtoch A., Współczesny uniwersytet oczami doktorantów – wymagania i zasoby studiów doktoranckich, „Nauka” 2017, nr 2.
- Małecki M., Mamuk K., Kryteria oceny dorobku doktorantów, „Państwo i Prawo” 2014, nr 11.
- Skąpski M., Charakter prawny studiów doktoranckich, „Państwo i Prawo” 1996, nr 2.
- Świedziak-Bork I., Status prawny doktoranta w świetle ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym: student czy naukowiec?, „Kwartalnik Prawa Publicznego” 2014, nr 12/1-2.